

Бугуннинг

баҳоналари

"Умнатимдан бир тоифаси Қиёматга қадар ҳақ устида туриб, голиб бўлган ҳолларида жиҳод қилишда давом этадилар. Уларга қаришлик кўрсатувчилар ҳам, қийин пайтда ёрдамсиз қолдириб ўзини четга олганлар ҳам уларга зиён келтиролмайди"

Росуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадисларидан.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

БУГУННИНГ БАҲОНАЛАРИ

Муаллиф: Доктор Яҳё бин Иброҳим Ал-Яҳё

Мутаржим: Ҳасан Исмоил

Арабчадан эркин таржима

Шеърлар таржимони: Ҳассон ибн Собит

Оламлар Роббиси Аллоҳ таолога ҳамду санолар бўлсин! Росулларнинг энг шарафлиси пайғамбаримиз Муҳаммад ибн Абдуллоҳга, у зотнинг аҳли оилаларига ва асҳобларига салоту саломлар ёғилсин!

Мен ҳозир бирор илмий иш ёзишни мақсад қилганим йўқ. Бу рисола боблар, қисмларга ҳам ажратмадим. Мақсадим, биз ҳозир турли хил даражадаги мусулмонлар ҳаётида кўп гувоҳ бўлаётган бир амалий мавзунини ўртага қўйишдир. Мазкур воқеълик ҳақида баъзи кишилар гоҳо шикоят қилиб қоладилар, яна бошқа бировлар эса уни умуман ҳис ҳам қилмайдилар. Бошқа бир гуруҳ эса шайтоннинг алдови ва фирибига учиб, бу ҳолатни оддий табиий жараён, дея хотиржам юраверади. Мен тилга олинаётган мавзу – даъват ишидаги ҳаракатсизлик ва қоқоқликнинг таърифи, турлари ҳақида сўз юритиб ўтирмайман. Зеро, бу ҳақда жуда кўпчилик уламолар ёзишган ва унинг сабабларини, бартараф этиш чораларини кўрсатиб ўтишган. Менинг бу сўзларим эса фақат даъват ишидан узилиб, йўл-йўлакай тўқилиб қоладиган ҳамда ўзларини оқлашга уриниб, келтираётган узрларини ўринли ва Аллоҳ ҳузурида қабул этилади, деб ҳисоб қилаётган кишилар ҳақидаги кузатишлар, мулоҳазалардан иборат ҳолос.

Мен санаб ўтган баҳоналар кузатувлар ва тахминий хулосаларга асослангандир. Албатта даъват йўлидаги кимсаларни амалдан тўхтатиб қўйган сабаб ва иллатларнинг кўпгинаси мен учун қоронғу қолган бўлиши шубҳасиз.

Албатта, бир тўхтаб олиб, ўзларини ўнглаб, қатъий ва самарали ҳаракат қилиш учун куч тўплаётган, ўзларини ҳисоб-китоб қилаётган ҳолис мўминларни юқоридаги тоифага мансуб, деб бўлмайди. Ибн Қоййим ҳам тўхтаб турганлардан бир тоифаси

хақида гапириб, уларнинг ўзларини ўзлари сарҳисоб қилиш ва йўлда давом этишга тайёрланиш учун тўхтаганликларини, бу тўхташ ҳам аслида ҳаракат эканини, ишга зарар қилмаслигини таъкидлайдилар. Чунки ҳар қандай амалнинг авжига минган палласи бўлади, ҳар қандай авжнинг сўнггида бир оз тин олиш бўлади, дейдилар у киши. «Мадорижус-соликийн».

Абу Хурайра розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қиладилар. “У зот дедилар: «Ҳар бир нарсанинг авжи қизиган пайти бўлади. Ҳар бир авжнинг бир пасайиши бўлади. Шу пайтга келганда инсон агар ўзини ўнглаб олса, ҳақ йўлга яқинлашса, ундан яхшиликни кутинглар. Агар уни кўрсатиб, гап қилинса ҳам у гапга қўшилманглар».

«Сунан ат-Термизий».

Абдуллоҳ ибн Амр ривоят қиладилар. “Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: *«Ҳар қандай амалнинг айни ривожланган палласи бўлади. Ҳар қандай ривожнинг сусайган пайти бўлади. Кимки сусайган вақтида менинг суннатимга мойил бўлса, у албатта нажот топади. Кимки бошқа томонга бурилса, албатта ҳалок бўлади».* «Муснади Аҳмад».

Яхши амаллардан четга чиқиб қолаётган, сусайиб кетаётган одамларнинг баҳоналари уларнинг шахслари, яшаш жойлари ва шарт-шароитларига қараб турлича бўлади. Қуйида шундай кишилар тарафидан эшитиш мумкин бўлган баҳоналардан кенгрок тарқалганлари ҳақида гапириб ўтамыз.

1. Ёши ўтиб қолганини сабаб қилиш

Баъзилар ёши ўтиб қолганини сабаб қилади. "Шу пайтгача қилган ишларим мен учун кифоя. Энди ёшим бир жойга бориб қолди", деб диний фаолиятдан ўзини четга тортади ва дунё ташвишлари билан машғул бўлади.

Азиз биродар! Унутманг, бу муборак карвоннинг шарафли йўли ёш билан белгиланмайди. Бу йўлнинг ниҳоясига бу дунёда эмас, фақат жаннатдагина етилади. Шундай экан, мўминни фақат ажалгина ҳаракатдан тўхтатади.

Ҳасан Басрий айтадилар:

– Аллоҳ таоло солиҳ амал учун ўлимдан ўзга чегара белгиламади.

Икки саҳиҳ китобда Оиша розияллоҳу анҳо онамиздан ривоят

килинади: “Варақа ибн Навфал Росулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламга шундай деган эди: **“Қанийди, ўша кунларгача тирик бўлсам, сизга албатта ёрдам берган бўлардим!”**”.

Бир фикр қилинг-а, одамлар дин учун хизмат қилишни чин юракдан орзу қилиб, етолмай кетганлар. Варақа ибн Навфал ўзи кексайиб, кўздан ажраган, куч-қувватдан қолган эканига қарамасдан, динга хизмат қилиш, ўрни келганда яна навқирон йигит бўлиб қолишни, бор кучи, имкониятини шу муборак иш учун сарфлашни орзу қилган.

Анас розияллоҳу анҳу ривоят қиладилар: Абу Талҳа Ансорий “Тавба” сурасини тиловат қиларди. У Аллоҳ таолонинг:

أَنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا...

“(Эй мўминлар), **хоҳ енгил, хоҳ оғир** (яъни, ёшу қари) **ҳолингизда** (яъни истасангиз, истамасангиз) **жиҳодга чиқингиз!...**”, деган сўзларига етганида шундай деди:

– **Парвардигоримиз бизни ёш бўлсак ҳам, кексайсак ҳам жиҳодга чорлайпти. Эй болаларим, менинг сафар анжомимни ҳозирланглар!**

Шунда унинг фарзандлари айтишиди:

– **Эй отажон, Аллоҳ сизни раҳматига сазовор қилсин. Сиз Росулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам билан бирга то у кишининг ўлимларига қадар газотларда иштирок этдингиз. Абу Бакр розияллоҳу анҳу билан ҳам, Умар розияллоҳу анҳу билан ҳам улар вафот этгунга қадар бирга жиҳод қилдингиз. Бас, энди бу ёзига мана биз жиҳод қиламиз!**

Бироқ Абу Талҳа Ансорий розияллоҳу анҳу ўз сўзида қаттиқ туриб олди. Ўзиллар оталарини жиҳодга ҳозирлашдан бошқа чора тополмадилар. Абу Талҳа жиҳодга кетаётиб кемада вафот этди. Кемадагилар етти кун деганда бир оролга етиб боришиди ва Абу Талҳани ўша ерда дафн этишиди. Шунча кун мобайнида Абу Талҳа розияллоҳу анҳунинг жасади бузилмай ўз ҳолида сақланиб турди.

Имом Аҳмад, “Зухд” китоби, 357-бет.

* Имом Шофеъий айтадилар: **“Бу дунёда роҳат-фароғат қидириши муруват аҳлига ярашмайди. Зеро, улар барча замонларда қийналиб ҳаёт кечирганлар”**.

Муҳаммад Рошид, «Рақоиқ», 60-бет.

Бир зоҳиддан сўрадилар:

– Инсон Аллоҳ назари тушган мўминлардан бўлмоғи учун нималар қилиши лозим?

– У роҳатни тарк этиб, бутун кучини Аллоҳ итоатига бағишлаши керак! Мухаммад Рошид, «Рақоик», 60-бет.

Имом Аҳмаддан сўрашди:

– Инсон қачон роҳат-фароғат мазасини тотади?

– Жаннатга биринчи қадамини қўйган чоғида!

«Табақотул-ҳанобила».

Ҳузайфа розияллоҳу анҳудан тирик мурдалар ҳақида сўрашганида, шундай деганди:

– Мункар ишни на қўли, на тили ва на қалби билан инкор этмайдиган киши тирик мурдадир. «Зодул-маод».

Пайғамбарлар сийратларига ҳам бир назар ташланг. Уларнинг аксарияти рисолат вазифасини қирқ ёшлардан ўтгач қабул қилиб, то вафотларига қадар даъват йўлида тинмай ҳаракат қилганлар.

Умар розияллоҳу анҳу жароҳат олиб ўлим тўшагида ётган пайтларида ҳам дин ташвиши, уммат ғамида эдилар. Ҳатто шу ҳолатларида хузурларига кирган бир ўспиринни почасини тўпиғидан тепароққа кўтаришга буюрдилар.

2. Бутун кучи ҳамда вақтини фақат пул топишга сарфлаш

Баъзи биродарлар ўзларининг сарф-харажатлари катталигини ёки бола-чақа боқининг қийинлигини сабаб қилиб кўрсатадилар ва ризқ Аллоҳдан эканини гўё унутадилар. Бу ташвишлар саҳобалар, тобеъинлар ва умматнинг бошқа солиҳ кишилари бошида ҳам бор эди. Аммо бу нарса уларни Аллоҳ йўлидаги ҳаракатдан тўсиб қолмади-ку?!

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтганлар:

«*Рухул қудс (Жибрил) қалбимга солдики, ҳеч бир зот то ризқини тўлиқ олмагунича ҳаётдан кўз юммайди. Бас, Аллоҳдан кўрқинглар. Ризқ талабида чиройли ҳаракат қилинглар. Ризқу рўзнинг камроқ ёки секинроқ келиши сизларни маъсият – гуноҳ орқали ризқ қидиришига бошламасин. Зеро, Аллоҳ ҳузуридаги нарсага фақат унинг итоати билан эришилади.*».

Ибн Қоййим айтадилар: «*Набий алайҳис-салом «Бас, Аллоҳдан кўрқинглар. Ризқ талабида чиройли ҳаракат қилинглар», деган сўзлари билан дунё манфаатларию охиратнинг неъмат ва*

лаззатларини жам қилдилар. Чунки инсон дунё талабида юрган пайтида Аллоҳдан тақво қилган ҳолда бўлиши, қалб роҳати ва бадан соғлигини йўқотмаслиги, дунёга ҳирс қўйишдан сақланиши, ўз жонини ҳаддан ташқари қийнаб, заҳматга қўйишдан, ўзини ўтга-чўққа уришдан тия олиши осон эмас. Бунга фақат Росулulloҳ алайҳис-салом айтганларидек, **«Ризқ талабида чиройли ҳаракат қилиш»** билангина эришилади. Кимки Аллоҳдан тақво қилса, охират лаззати ва неъматларини қўлга киритади. Кимки, ризқ талабида чиройли ҳаракат қилса, дунёни деб азобу уқубатларга дучор бўлишдан қутилади. «Ал-фавоид», 43-бет.

Дунё дермиш: кимки менга қулоқ солса,
Унга айтар сирларим бор, агар олса.
Неча-неча дунёсига берилганни,
Даврим келди, деб ўзича керилганни,
Алдаб-суддаб, тубсиз жарга йиқдим мано
Олиб бориб қаро гўрга тикдим мано.
Бойликларни тахладилар саржин-саржин
Мен айладим ҳаммасини парчин-парчин!

* Имом Молик дедилар: *“Дунё гами учун қанчалик қайғурсанг, қалбингдан ўшанча миқдорда охират гами чиқиб кетади. Охиратинг учун қанчалик қайғурсанг, қалбинг шунча миқдорда дунё гамидан фориғ бўлади”*. Имом Аҳмад, “Зухд” китоби.

3. Касб-кори билан, эгаллаб турган мансаб-вазифалари билан машғул бўлиб, хайрли ишларга вақт ажратмаслик

Бундайларнинг кўпчилиги "қиляётган ишим ҳам яхшилик-ку", деган фикр билан ўзларини овутадилар. Амри маъруф, наҳи мункар ишига бирор ҳисса қўшмайдилар.

Тўғри, мансаб ҳам даъват воситаларидан бири бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бироқ, мансабдор шахс шу мақсадни амалга ошириш учун ҳаракат қилиши керак. Суфён ибн Уяйна айтадилар:

– Аллоҳ билан ўзи ўртасидаги ишларни ўнглаб олган банданинг одамлар билан бўладиган ишини Аллоҳ Ўзи ўнглайди. Охирати учун елиб-югурадиган инсоннинг дунёвий ишларига Аллоҳнинг ўзи кифоя қилади.

Ибн Таймийя, «Фатволар тўплами», 7-жузъ, 10-бет.

Демак, ҳар ким ўз охиратини ўйлаб қўлидан келганича ҳаракат қилмоғи лозим.

* Молик ибн Динор айтади:

– *Мўминларнинг қалби яхши амаллар иштиёқи билан қайнаб тошади. Фожирлар қалби эса фисқу фуҷур билан лим-лимдир. Аллоҳ таоло сизларнинг нималарга эътибор бераётганингизга – таъвишларингизга қарайди. Диққат эътиборингиз нималарга қаратилганига аҳамият беринглар!*

4. Хайрли ишда ўзини ортиқча санаш

Бундайлар: "Мен аралашмасам ҳам, бошқалар бу ишни чиройли адо қиляпти-ку. Уларга халал бериб нима қиламан?!", дейишади. Ажабланарлиси шундаки, дунёвий ишларда, бойлик, мол-давлат тўплашга келганда буларнинг фикри мутлақо ўзгача. Бошқалар дунё ишини яхши бажаряпти, мол-давлат топяпти, мен буларга халақит бериб нима қилдим, демайди?!

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ

لِلْمُتَّقِينَ

"(Эй мўминлар), Парвардигорингиздан бўлғувси мағфиратга ҳамда эни осмонлар ва Ер баробарида бўлган, тақводор зотлар учун тайёрлаб қўйилган жаннатга ошиқингиз".

"Оли Имрон" сураси, 133-оят.

Умар розияллоху анху ҳар бир яхши ишда Абу Бакр розияллоху анху билан мусобақа қилардилар. Улар охират ишларида ҳамиша бир-бирларидан илдамроқ бўлишга интилардилар. Аллоҳ йўлига даъват этмоқ ҳар бир мусулмон учун вожибдир. Ушбу фарзи кифояни ҳар ким ўзи қодир бўлган тарафдан амалга оширмоғи лозим. Чунки Аллоҳ таоло ҳар кимга ҳар хил истеъдод ва имконият ато этган. Қиёматда бандалар ана шу нарсаларга биноан ҳам сўраладилар.

5. Дастур – қўлланмалар йўқлигидан шикоят қилиш

Баъзи кишилар ана шундай баҳона билан уламоларни маломат қиладилар ва ҳамма нарсани улардан кутадилар. Аслида биродарларимизнинг ўзларини бу тарзда оқлашлари нотўғри.

Чунки бизнинг муҳит – вазиятдан келиб чиқиб гапирадиган бўлсак, қиладиган ишларимиз жуда ҳам соддалиги кўриниб қолади. Бундай вазиятда ҳар бир мусулмон ўзи яшаётган маҳалласига ёки ўзининг ишхонаси доирасига муносиб келадиган камтаргина режа, дастур тузиб ҳаракат қилавериши мумкин.

Атрофимизда биз ҳали қилиб улгурмаган кичик-кичик ишлар шу қадар кўпки, бемалол ўн йиллар давомида ҳеч кимдан улкан лойиҳалар кутмасдан охират уйини обод қилмоғимиз мумкин. Эҳтимол, бу гаплар оддий итоат ёки озгина фидоийлик ўзимизда йўқлиги учун баҳона сифатида тўқиб чиқарилгандир.

Бундан ташқари, шу баҳонада дин ишидан ўзини четга олаётган биродарларимиз қанийди, дунё ишида ҳам шу йўлни тутсалар. Йўқ, аксинча! Уларнинг баъзилари масалан, уй қурмоқчи бўлсалар, буни амалга ошириш учун бир неча йиллик улкан лойиҳаларни тузиб чиқадилар. Ёки бу мақсадларини қандай қилиб рўёбга чиқариш ҳақида бирон жўяли режалари бўлмаса ҳам, эртаю кеч тинмай шунинг ғамида югураверадилар. Аммо оддийгина диний ишларга келганда, масалан Куръон ўқиш, бир неча оят ёдлаш ёки ҳадис ўрганиш учун ҳеч бир инсон бу кишини қаноатлантирадиган режа ёки жадвал тузиб беролмайди.

6. Бошқаларни танқид қилиш билан машғул бўлиш, ҳеч бир олим ёки даъватчидан қониқмаслик

Орамизда «Фалончи дарс беришни билмайди, пистончи мақола ёзишни эпполмайди, фалон киши бошлиқ бўлишга ярамайди...» ва ҳоказо сўзлар билан овора бўладиган инсонлар бор. Шу каби бўлар-бўлмас гапларни тарқатиб юрувчи ҳаваскор танқидчилар ҳам топилади.

* Ҳасан Басрий масжидга йиғилиб олиб, фақат бировларнинг гийбати билан машғул бўлган кимсалар хусусида шундай деганлар:

– *Булар тоат-ибодатдан малолланиб, ўзлари учун энгил бўлган қуруқ гапга ўтиб олибдилар. Тақволари сусайиб, оғизларига зўр беришибди.*

* Авзоъий дедилар:

– *Мўмин киши кам гапириб, кўп амал қилади.*

Мунофиқ эса кўп гапириб, кам амал қилади.

«Буюк инсонлар ҳаёти», 7-жузъ, 125-бет.

Ўзгалардаги яхши сифатларни яшириб, ёмон томонларни эса кўпиртириб юрадиган кимсаларни уламолар инсонийликнинг душманлари, деб атаганлар.

* Ибн Занжи Бағдодий айтади:

Халқ ичра кезарлар кирлар қидириб,
Жами ёмонликни йиғиб, сидириб.
Айбингни билсалар, ёярлар фақат,
Хислатинг кўмарлар, қилолмай тоқат.
Нуқсонинг топсалар, сайраб, чўқирлар,
Тополмай қолсалар, ёлғон тўқирлар.

«Оқиллар гулшани», 178-бет.

* Абу Хурайра розияллоху анху дейдилар:

– *Бировларнинг кўзидаги кичкина чўпни илгайсизлар-у, ўз кўзингизда турган каттакон тўнкани кўрмайсизлар.*

* Шоир айтади:

Ўзингнинг айбингга узр топасан,
Айбдорни кўрсанг, дарҳол қопасан.

7. «Фақат мен эканми, ана фалончилар ҳам юрибди-ку!»

Баъзи бировлар Аллоҳ йўлида ҳаракат қилмай юрган ёлғиз ўзи эмаслигини кўриб: "Мана, бир ўзим эмасман-ку", деб ўзларича баҳона топган бўлишади ва жим ўтирган таниқли шахсларни мисол қилиб келтиришади. Бундай биродар эртага қабрда фақат ўзи ёлғиз ётишини, Қиёматда ҳам ўзи алоҳида тирилишини ва Аллоҳ ҳузурида ёлғиз туришини ёддан чиқармаслиги керак. Ҳозир бизга баҳона бўлаётган вазлар у даҳшатли мақомларда ҳаргиз жонимизга оро кирмайди.

فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعذِرَتُهُمْ

"У кунда золимларга узр-баҳоналари фойда бермас...".

"Рум" сураси, 57-оятдан.

Охират сафари учун озуқа ғамлаш илинжида ақлли ва тақволи одамлар кунни тунга улаб елиб-югураётган бир пайтда санокли кунларини ҳам беҳуда ўтказмоқ оқил кишининг иши эмас.

* Иброҳим Ҳарбий айтади:

“Мен имом Аҳмад билан йигирма йил давомида қишин-ёзин, иссиғу совуқда, кечаю кундуз бирга юрдим. Шунча пайт ичида орада бирон кун ўтмадики, имом Аҳмад аввалги кунига қараганда кўпроқ амал қилмаган бўлса”.

Ибн Жавзий, «Маноқиби Аҳмад», 140-бет.

* Ҳаммод ибн Салама айтади:

– Биз қачон Сулаймон Таймий олдига Аллоҳга ибодат қилинадиган пайтда борган бўлсак, уни албатта Аллоҳ итоатида кўрардик. Намоз вақтида борган бўлсак, албатта жойнамоз устида топардик, бошқа пайтларда уни ё таҳорат олаётган ёки бир касални кўриб келаётган ёхуд жанозадан қайтаётган ёки масжидда зикр қилиб ўтирган ҳолатида учратардик. Биз Сулаймон Таймийни Аллоҳга маъсият қилиш нима эканлигини ҳам билмаса керак, деб ўйлардик.

* Жарир ибн Абдулҳамид айтади:

– Сулаймон Таймий ҳар соатда албатта бирон нарса садақа қиларди. Агар садақа қилгани ҳеч нарса топа олмаса, икки ракаат намоз ўқирди.

8. Ҳаддан ташқари нозик табиатлилик, танқидни кўтара олмаслик

Кимлардир бировнинг гап сўзини, танқидини кўтаролмайди ёхуд маломатини ёқтирмайди. Агар шундай ҳолатга дуч келиб қолса, дарров таъсирланиб, амалдан тўхтайди. Бундайлар ишни бузиб қўйишдан кўрқадилар ёки ўзларини танқиддан юқори, деб биладилар. Ўзларини шундай мақомга эришган, деб ҳисоблайдиларки, энди уларни танқид қилиш мумкин эмас.

* Умар розияллоху анҳу айтардилар:

– Бизга айбларимизни кўрсатган кишини Аллоҳ раҳматига олсин.

Ҳазрат Умар розияллоху анҳу қаердалару бу киши қаерда?!

* Машҳур халифа Умар ибн Абдулазиз ўз ходими Музоҳимга шундай дердилар:

Одатда ҳокимлар авом халқни кузатиб юриш учун махсус "кўзлар – жосуслар" тайин қилишади. Мен сени ўзимга кузатувчи "кўз" этиб тайинладим. Токи, мендан бирон номаъқул сўз эшитсанг ёки ўзинг ёқтирмаган амални кўрсанг, дарҳол насиҳат қилиб мени қайтаргин!

Ибн Кутайба, «Уюнул ахбор», 2-жузъ, 18-бет.

* Билол ибн Саъд биродарига айтарди:

– Мўмин мўминга ойна, дейдилар. Сиз менинг қайси ишимни нотўғри, деб биласиз?

* Маймун ибн Меҳрон шундай дер эди:

– *Менга айтсангиз хуш келмайди, деб ўйлаган нарсаларни ҳам юзимга айтинглар. Чунки киши биродарининг юзига у ёқтирмайдиган нарсасини очиқ айтмагунича унга насихат қилган бўлмайди.*

* Олимлардан бири айтади:

– Оқил инсон ўз фикрига олимларнинг ҳам фикрини кўшмоғи, ақлига ҳикмат эгаларининг ақлини ҳам жам этмоғи лозим. Чунки кишининг ёлғиз фикри кўпинча хато қилади ва ёлғиз ақл одатда адашувчан бўлади.

9. «Менинг қилган ишимнинг қадрига етишмаяпти!»

Кимдир қилаётган амалини ҳеч ким кўрмаётганини ўйлаб ҳаракатни тўхтатади. Гўёки у одамлар учун иш қилаётгандек тутади ўзини. Бу билан у риёга йўл очган бўлади. Зеро, чин ихлос эгалари ҳақиқий амал учун доимо одамлар кўзидан йироқ жойни азиз санаганлар ва холироқ вақтни пойлаганлар. Аммо шундай биродарлар ҳам борки, улар ўзлари қилаётган хизматларини тақдирлайдиган, эришган ютуқларига баҳо берадиган, ҳурматларини ўз ўрнига қўядиган бирон кимса йўқлигидан нолиб юрадилар.

* Рабиъ ибн Хайсамнинг қуйидаги сўзлари нечоғлик ҳақ:

– *Аллоҳ юзи учун бўлмаган ҳеч қандай иш узоққа бормади.*

«Табақоти Ибн Саъд», 6-жузъ, 189-бет.

* Ибн Жавзий айтадилар:

– *Ниятнинг холислиги шундай бир машъалки, у инсонни ҳамиша жаннатнинг равон йўлига бошлайди. Фақат нохолис кимсаларгина бу йўлдан адашиб, қоқилиб-сурилиб юради.*

* Жийлоний айтадилар:

– *Эй фарзанд, қалбингдаги ният холис бўлмай туриб қуруқ тил билан ҳақ сари бир қадам ҳам боса олмайсан. Зеро, ҳақ сари фақат холис қалб ила юра олишинг мумкин.*

Аллоҳ таоло айтади:

إِنَّمَا نَطْعُبُكُمْ لِرُوحِهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿١٠﴾ إِنَّا نَخَافُ مِنْ

رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١١﴾

"Биз сизларни Аллоҳ юзи учунгина таомлантираяпмиз. Сизлардан на бир мукофот ва на миннатдорчилик кутмасмиз. Биз Роббимиздан, унга (дахшатли азобдан) юзлар тиришиб, буришиб қолгувчи бир Кунда рўбарў бўлишдан қўрқурмиз".

”Инсон” сураси, 9-10-оятлар.

Умар ибн Абдул Азизга айтишди:

– Эй амирул мўминин, Мадинага кўчсангиз бўларди. Агар ажал етиб ўша ерда ҳаётдан кўз юмадиган бўлсангиз, Росулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам ёнларидаги сўнги жойга тўртинчи бўлиб дафн этилардингиз.

– Ўзимни шундай шарафга лойиқ, деган хаёл менинг қалбимдан ўтгандан кўра, Парвардигоримнинг дўзахидан бошқа барча азобларига дучор бўлганим яхшироқ, – деб жавоб бердилар халифа.

«Буюк инсонлар ҳаёти», 5-жузъ, 141-бет.

10. Ҳамма кучини пана-панада раҳбар ёки устознинг ўз ишига нолайиқ экани ҳақидаги сўзлар билан ўтказишга сарф қилиш

Бундай одам ўз раҳбарининг «замонга мос келадиган дастури йўқлиги ёки бирор янгилик пайдо қила олмаслиги, унда жамоатни бошқариш учун лаёқат етишмаслиги» ҳақида хилватда суҳбат қуришни хуш кўради. Агар суҳбатдоши унинг бу фикрларини тасдиқлайдиган бўлса, у ҳаракатини давом эттириб, энди бошқа одам билан шу мавзуда суҳбат қуришга ўтади. Ваҳоланки, унинг ўзида ўртага ташласа бўладиган бирор таклиф ёки дастур йўқ. Аммо ҳасад ё солиҳ амалдан зерикши ёки раҳбарликка ўчлик, ўзини кўрсатишга бўлган интилиш уни мана шу кўйга солган бўлади. Ёки бўлмаса, у ёлғиз ўзи жамоатдан узилиб қолишни истамаганидан шундай ишларга кўл уради. Бундай кишилар устози олдида ўзини жуда мулойим тутди. Аммо бир-икки шериги билан холи қолса, уни ғийбат қилишга ўтади. Бу жуда ёмон иллатдир.

* Суррий ал-Бағдодий айтадилар:

Амалларни бекор қилиб, қалбларни бузиб юбориш, бандани

тезда ҳалокатга йўлиқтириш, давомли қайғу келтириш, газабни ўзига чақирим, риё, ўзига бино қўйиш, раҳбарликни яхши кўриб қолиш каби бахтсизликларга сабаб бўлишда банда ўзининг ким эканини билмаслиги ва бошқалар айбини қидиришидан ҳам кўра ёмонроқ нарса кўрмадим.

Муҳаммад Рошид, «Ал-авоик», 148-бет.

* Ибн Қоййим ёзадилар:

– Шариат ҳам, ҳикмат ҳам шуни тақозо этадики, ҳасанотлари кўп бўлган ҳамда дини Ислом йўлида кўп хизматлар қилган инсон баъзи майда хато-камчиликларга йўл қўйса, унга бошқаларга нисбатан кечиримлироқ бўлинади. Зеро, қўл ё денгиз сувига тушган нажосат унинг поклигини кетказа олмани сингари, бундай мўминнинг ҳасанотлари олдида ундан содир бўладиган майда тойилиш – хатолар кўринмай қолади. Аммо сувнинг ўзи озгина бўладиган бўлса, озгина нажосат ҳам уни нопок қилиб қўйишга кифоя қилади.

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Макка фатҳига отланганларида бу ҳақда хабардор бўлган саҳобалардан бири – Хотаб ибн Абу Балтаъа Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кўшин тўплаётганлари ҳақидаги хабарни Макка муширикларига етказишга қарор қилади. Аммо Аллоҳ таоло Ўз пайгамбарини бу сирдан воқиф қилади ва у киши икки одамни жўнатиб, уларга Хотаб ёзиб берган хабарномани Маккага олиб кетаётган аёлга етиб олишни ва ундан мазкур хатни тортиб олиб, ўзларига етказишни буюрадилар. Бу хиёнат тўғрисида эшитган барча саҳобалар газабга келишади. Умар розияллоҳу анҳу эса пайгамбар алайҳис-саломдан Хотабнинг калласини олишга рухсат сўрайдилар. Шунда Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: "Сен қайдан биласан, Аллоҳ таоло Бадрда иштирок этган барча мўминларга қарата: "Истаган ишингизни қилаверинглар, Мен сизларни кечирдим", деб айтган-ку!", деб Умарни бундай қилишдан қайтарадилар. Қаранг, Хотаб розияллоҳу анҳу мусулмонлар зиёнига жосуслик қилиб, ниҳоятда катта гуноҳга қўл урди. Аммо шунга қарамасдан, бу улуг саҳобийнинг аввал қўлга киритган ҳасанотлари уни ушбу жиноят учун шариат белгилаган ўлим жазосидан тўсишга кифоя бўлди.

Дини Исломга моддий ёрдам керак бўлган чоғда Росулуллоҳ

соллаллоху алайҳи васаллам саҳобаларни инфоқ қилишга чақирдилар. Ўшанда Усмон розияллоху анху жуда катта молни инфоқ қилиб юбордилар. Шунда Пайгамбар алайҳис-салом:

"Усмон бундан кейин нима иш қиладиган бўлса ҳам унга зиёни йўқдир!", дедилар. «Мифтоху дорис-саода», 1-жузъ, 176-бет.

Одам ўғлин яхши дерлар ёки ёмон,

Бироқ ким бор, ёмон худқдан мутлақ омон?!

Бу дунёда ҳеч айби йўқ – яхши, деган

Қани айтчи, фариштадек ким бор экан?!

Кимнинг агар санай олсанг нуқсонини,

Айбин ёпиб, олгин унинг сен ёнини.

11. Яхши амалларда бундан унисига беқарорлик билан кўчиб юрмоқ

Бундай сифатга эга бўлган инсон бирон ишни маҳкам ушлаб охиригача олиб боролмайди. Енгилтаклиги боис ҳеч бир хайрли ишни узоқ давом эттира олмайди. У бугун бир яхши ишнинг бошини тутса, эртага яна бошқа бир амал тепасида хозир бўлади. У ҳар куни янги бир амал, янги дастур, янги йўналиш топаверади. Бир хайрли ишни маълум муддат мақтаб туради-да, бир оз вақтдан кейин бошқасини афзал кўриб қолиб, буни ташлаб ўшанга ўтиб кетади. Охир-оқибат ҳамма ишни бир-бир қилиб кўргач, фаолиятдан кўнгли совиб, ўзича кўлини ювиб қўлтиққа уради. Ҳамма соҳани бир-бир тажрибадан ўтказиб чиқади ўзича. Аслида ҳар бир киши ўзига муносиб бир хайрли амални тутиб, шу ишда бардавом бўлмоғи афзалдир.

* Ибн Қоййим ёзадилар:

– Бу ерда бир нарсага қаттиқ эътибор бермоқ лозим. Баъзи амаллар маълум тоифа инсонлар учун бошқа амалларга қараганда афзалроқ бўлади. Бой-бадавлат киши агар ўзининг хасислик қилаётганини сезса, унинг учун кечалари намозда қойим, кундузлари рўзадор бўлишдан кўра садақа-эхсонга зўр бериш афзалроқдир. Душманни зир титратадиган жасур баҳодирлар учун эса жанг майдонида бир соатгина Аллоҳ душманларига қарши жиҳод қилишлари ҳажж, рўза, закот ва турли нафл ибодатлардан афзалроқ.

Шунингдек, суннатни яхши биладиган, ҳалол-ҳаромни

ажратадиган олимнинг халқ орасида юриб, уларга панд-насиҳат қилиши, билмаган нарсаларини ўргатиши унинг ҳеч кимга қўшилмасдан узлатга чекиниш ва вақтини фақат намоз ўқишга, Қуръон тиловати ва тасбеҳларга бағишлашидан кўра афзалроқдир.

«Уддатус-собирийн, 93-бет».

* Бакр ибн Абдуллоҳ айтади:

– *Замонамиздаги энг илмли кишини кўришни устаганлар Ҳасан Басрийга қарасинлар. Биз ундан илмироқ одамни кўрмадик. Замонамиздаги энг тақводор кишини кўрмоқчи бўлганлар Ибн Сийринга қарасинлар. У гуноҳкор бўлишдан хавфсираб, ҳатто айрим ҳалол ишларни ҳам қилмай юради. Замонамиздаги энг обид инсонни кўрмоқчи бўлганлар Собит Баннонийга қарасинлар. Биз ибодатда ундан ўтадиган кишини кўрмадик. У энг қаттиқ иссиқ кунларда ҳам рўзадор юрарди. Замонамиздаги ёдлаш хотираси энг ўткир ва эшитган ҳадисини сўзма-сўз аниқ айтиб берувчи кишини кўрмоқчи бўлганлар Қатодага қарасинлар.*

Имом Аҳмад, “Зухд” китоби.

12. Устозлар, жамоатлар ва фикрлар орасида кўчиб юриш

* Умар ибн Абдул Азиз дедилар:

– *Кимки ўз динини талашиб-тортишишлар майдонига олиб кирмоқчи бўлса, доимо шохдан-шоҳга кўчиб юради. Охири ўзи ҳам чарчаб, ҳамма яхши ишларни тарк этади, ёки шубҳа ва иккиланишлар касалига мубтало бўлади. Фикри, дунёқараши ва йўналишида барқарорлик йўқолади. Атрофидаги ҳар бир инсонга шубҳа билан қарайдиган бўлиб қолади. Демак, тўғри йўналишга риоя қилган ҳолда икки дунё яхшилигига сабаб бўлувчи солиҳ амаллар устида сабот ва чидам билан бардавом бўлиш инсонни иккиланиш, турланиш, шохдан-шоҳга сакраш ва доводиришлардан сақлайди. Агар сиз ҳақ йўлда кетаётганингизни, Китобу суннатга маҳкам ёпишганингизни, солиҳ салафларнинг йўлларига эргашган эканингизни яхши билган экансиз, энди бошқаларнинг тескари бўлиб олгани сизга зарар етказмайди, фитналар сизни заифлаштирмайди, синовлар сизни йўлдан тўхтата олмайди.*

13. Холиқнинг ғазабидан кўра кўпроқ одамлар

озоридан кўрқмоқ

Бу дардга чалинган одамнинг кўрқув ва умиди махлуқларга боғланиб қолади. Бундай инсонга шайтон васвасаса қилиб айтади:

– Тинч ўтирсанг-чи! Бундай ишларга аралашма! Ахир ҳар бир қадамнинг кузатув остида, озгина ҳаракат қилишинг билан қўлга олинасан, жазоланасан!

Бундай киши кўпгина солиҳ амалларни, жумладан, амри маъруф, наҳи мункарни тарк қилади. Мана шу ҳолатда давом эта бориб, охири Аллоҳнинг дини учун ҳеч қачон ғазабланмайдиган ҳам бўлиб қолади!

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَآءَهُۥٓ فَلَا تَخَافُوهُمْۖ وَخَافُونَ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Албатта, бу шайтон ўзининг дўстларини кўрқувга солади. Бас, агар мўмин бўлсанглар, улардан кўрқманглар! Мендангина кўрқинглар!"

"Оли Имрон" сураси, 175-оят.

* Ибн Қоййим ёзадилар:

– *Инсон ўзининг ҳам, бошқаларнинг ҳам хоҳиш-ихтиёри Аллоҳ қўлида эканлигига ва У зот Ўзи истаганидек тасарруф юритишига иймон келтирар экан, энди ҳеч қачон бандалардан кўрқмайди, умидвор бўлмайди ва уларни бирор нарсага истаганча эгалик қилувчилар сифатида кўрмайди. Аксинча, уларнинг ўзлари бўйсундириб қўйилган, қарам инсонлар эканликларини кўради. Уларни ўзларидан бошқа зот бошқарадиган ва хоҳлаганича тасарруф қиладиган кишилар эканликларини англайди. Ана шундан сўнг бу инсон бутун дарду дунёсини Парвардигоридан сўрайди. Ҳеч вақт ожиз бандалар қўлига тикилмайди. Улардан кўрқиб, умидвор бўлиб юрмайди. Бундай мўминнинг тавҳиди ва таваккули комил бўлади. Худ алайҳис-саломнинг қавмига айтган сўзларини эсланг:*

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِن دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا

"Менинг ҳам, сизларнинг ҳам Парвардигорингиз (бўлмиш) Аллоҳга таваккул этдим. Қимирлаган жон борки, У (Аллоҳ) унинг кокилидан тутгувчидир..."

"Худ" сураси, 56-оятдан.

Агар сен Аллоҳнинг ғазабини келтирадиган ишни кўриб индамай кетсанг, ўзига зарар ҳам фойда ҳам етказа олмайдиган кимсадан кўрқиб, унга амри маъруф наҳи мункар қилмасанг, бу

сенинг ўз нафсингдан зофил бўлиб қолганинг ва Аллоҳдан юз ўгирганингдир. Ибнул Қоййим, «Ал-жавобул-кофий», 44-бет.

Бир араб шоири бу ўринда мана бу шеърни ўқиган:

Ақл ўргатиб, айтар бугун ким кимгадир:

«Бахт-саодат сукутдадир, «жим-жим!» дадир.

Ўз уйингда тинч яшасанг, маза ҳар кун,

Муҳожиру қувилганга аза ҳар кун.

Бахтинг шулдир – сен ҳаммадан кейин юрсанг,

Қадамингни аста босиб, «хўп!», деб турсанг.

Бахт изласанг, йўқ қил барча эътирозинг,

Ҳайдаб юбор ғазабингу эҳтиросинг!

Ана шунда топарсан сен бахт қушингни

Ҳушёр бўлгин, йўқотмагин эс-қушингни!».

Бу сўзларга жавоб шулки, бу ҳаётмас!

Тирик инсон сен айтгандай «музлаб» ётмас.

Ҳаёт, деган машаққатдир, сўнгра роҳат.

Сенга қолса, ўлик уйқу – истироҳат.

Тирик инсон дину юртга бўлар қалқон!

Ҳур кишилар душманларни қилар толқон!

Билгил, мағлуб косасидан оқар йиринг.

Бўйин эгма, ҳимоя эт ватан, еринг,

Таслим бўлма, майли кетсин йўғу боринг

Лек кетмасин дину иймон, номус-оринг.

14. Аллоҳ таоло билан боғланишнинг суслиги

Нафл ибодатларнинг камлиги боис ҳам киши сушлашиши мумкин. Чунки сафар озукаси тугаб қолган мусофирнинг йўли унмаслиги бор гап. Шунинг учун салафи-солиҳлар ўзларини нафл намозлар, рўзалар билан тарбиялашга катта эътибор берганлар.

* Валид ибн Муслим айтади:

– *Авзоъий жойнамозда узоқ вақт қолиб кетарди. То қуёш чиққунга қадар Аллоҳни зикр қилиб ўтирарди. Айтардики: "Бу салафларнинг одати. Улар тонг отгач, бир-бирларини топиб яна Аллоҳ зикрига ва дин илмига киришардилар".*

«Буюк инсонлар ҳаёти», 7-жузъ , 114-бет.

Замра ибн Рабиъа айтади:

– *Биз ҳижрий 150-йилда Авзоъий билан бирга ҳажж қилдик. Мен ҳеч қачон унинг чўзилиб ётганини кўрмадим. У кечаси ҳам, кундузи ҳам намоз ўқирди. Агар қовоқлари юмилиб кетса, эгарга суянарди.*

«Буюк инсонлар ҳаёти», 7-жузъ, 119-бет.

* *Имом Авзоъий бутун тунни намоз, Қуръон тиловати билан ва охиратни эслаганча йиглаб ўтказардилар. Онаси у кишининг ёнларига кириб, намоз ўқиган жойларини қидириб топарди. У киши намоз ўқиган ер ҳар доим тунни билан тўккан кўз ёшларидан ҳўл бўлиб кетарди.*

«Буюк инсонлар ҳаёти», 7-жузъ, 120-бет.

* Ибн Журайж ривоят қилади:

Мен ўн саккиз йил Ато ёнида юрдим. У кексайиб кучдан қолган пайтларида ҳам намозга турадиган бўлса қилт этмасдан "Бақара" сурасидан икки юз оят ўқирди.

«Буюк инсонлар ҳаёти», 5-жузъ, 87-бет.

* Нусайр ибн Заълук айтади:

– *Рабиъ ибн Хайсам йиглайвериб соқолларини ҳўл қилиб юборарди ва "Шундай одамларни ҳам кўрдикки, уларнинг ёнида биз ўзимизни бир ўғридек ҳис қилардик", – деб айтарди.*

Имом Аҳмад, "Зухд" китоби, 448-449-бетлар.

15. Ўзининг қобилият ва имкониятларига мос келмайдиган ишларга киришиб кетиш

Баъзи инсон ўзига муносиб келмайдиган амалга машғул бўлади, натижада муваффақиятсизликка учрайди ва ноумид бўлганича бу амални ташлаб қўяди. Соҳасини ўзгартириб, ишини давом эттириш ҳақида ўйламайди.

Али ибн Аби Толиб айтадилар: *«Ҳар бир одамнинг қадр-қиммати унинг ўз ишини чиройли бажара олишидадир».*

Саҳобаи киромлар қобилият ва имкониятда бир-бирларидан фарқ қилар эдилар. Уларнинг ҳар қайсилари ўзларига мос келадиган амал билан машғул бўлардилар. Улардан бирор кишининг ҳеч бир ҳаракат қилмай ўтиргани кўрилмас эди. Масалан, Холид ибн Валид Аллоҳнинг қиличи бўлсалар, Убай Қуръонни энг кўп ўқиган киши эдилар. Ҳалол ва ҳаром масалаларини яхши биладиган олим Муоз ибн Жабал эдилар. Абу Зарр розияллоху анху даъват ишида энг буюк кишилардан

саналганлар. Фифор қабиласининг асосий қисми у кишининг кўлларида Исломга келган. Лекин шундай бўлса-да, Росулulloх соллаллоху алайҳи васаллам хабар берганларидек, у киши амирликка муносиб келмас эдилар.

16. Ҳаётда ўзининг диний ва дунёвий ишлари ўртасида мувозанат ўрната олмаслик

Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам айтганлар: *«Сенинг устингда нафсингни ҳам, аҳли-аёлингни ҳам, ҳатто меҳмонларингни ҳам ҳаққи бор. Бас, уларнинг ҳар бирига ўз ҳақини адо этгин!»*.

Баъзи мусулмонлар турли диний ишлар билан машғул бўлиб, зиммасидаги бошқа вожибот ва масъулиятларни ёддан чиқарадилар ёхуд уларга бепарволик билан қарайдилар. Шундай биродарлардан баъзилари бир кун ўйлаб қараса, ота-онасига бепарволик қилиб, уларни ташлаб қўйган бўлади. Ёки ўз оиласи ва бола-чақасига эътибор бермаган, уларга тўғри тарбия беролмаган бўлиб чиқади. Кейин ўзининг айна жиҳатларга суэт қараганига диний вазифалар билан машғул бўлганини сабаб, деб ўйлайди-да, энди асосий эътиборини шуларга қаратиб, даъват ишини мутлақо четга суриб қўяди.

Аммо у барча ишларда мувозанатни сақлай олганида, диний ишлар билан машғулман, деб бошқа оилавий ишларини унутмаганида, унинг ҳам, бунинг ҳам ҳақини ўз вақтида адо этиб юрганида эди, иш бу даражага бормаган бўларди.

17. Ҳамма ишни фақат ўзи ўйлаганича бўлишини хоҳлаш

Баъзи биродарлар бир ишни қилмоқчи бўлсалар аввал уни хаёлда бир тасаввур қилиб кўрадилар-да, кейин уни ўзлари қандай тасаввур қилган бўлсалар, шундай амалга ошираман, деб ўйлайдилар. Ваҳоланки, бу ишни айнан булар ўйлаган тарзда рўёбга чиқариш имкони бўлмайди ёки уларнинг шароитида буни татбиқ этиб бўлмайди.

Хаёлда тузган режалари амалга ошмай қолгач эса, уларнинг наздида бу фикрлар етишиб бўлмайдиган узок орзу-хаёлга айланиб қолади. Шундан кейин уларга бирон хайрли иш таклиф қилинса, аввалдаги ишларни баҳона қилиб тураверишади.

* Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу айтадилар:

– Аллоҳ таоло қайси бир бандага яхшилиқни ирода этса, уни ўзи ўнглаб қўяди. Оқибатда, у Аллоҳдан фақат ўзига асқотадиган нарсаларнигина сўраб, ўзи учун фойдали илмларга қизиқади. «Ал-иноба», 1-жузъ, 419-бет.

* Зайд ибн Али ўғлига насиҳат қилиб деди:

– Эй ўғлим, сенга тааллуқли бўлмаган ишларга қизиқавермай, ўзингга керак амаллар талабида бўл. Чунки беҳуда нарсаларни тарк этсангина, ўзинг учун фойдали амалларга етишсан. Билгинки, сен эртага (Қиёмат кун) бугун қилиб улгурган ишларингнинг олдига борасан, пайсалга солиб қолдирган ишларингнинг олдига бормайсан. Ҳеч қачон кўрмайдиган нарсаларни қўйиб, ўрнига эртага сен албатта кўрадиган нарсаларга эътибор бер! «Ал-иноба», 1-жузъ, 419-бет.

18. Амалларнинг самарасини тезроқ қўлга киритишга ошиқиш ва мақсадга етказадиган йўлнинг олислигидан бетоқатланиш

Бундай киши ўзининг аслида Аллоҳ йўлига вақф қилинганини, У зот уни қайси ўринга ташламасин, бунга заррача аҳамият бермасдан ўз вазифасини бажаравериши лозимлигини унутган одамдир. Бу киши ҳаётдаги тинимсиз саъй–ҳаракатлари учун мукофот ёки олқиш кутиб ўтириши ноўрин эканини ҳали англай олмаган бўлади.

* **Фотима бинти Абдулмалик ўзининг умр йўлдоши Умар ибн Абдул Азизни таърифлаб шундай дейди:**

– Умар ибн Абдул Азиз бутун борлигини мусулмонларга, уларнинг ташвишларига бағишлаган эди. Кўпинча кун ботганда ҳам халқ ташвишидан бўшамасди. Шунда ана шу ташвишлар билан унинг кунлари тунларга уланиб кетарди.

Умар ибн Абдул Азизнинг эски қадрдонларидан бири деди:

– Эй Умар, биз учун ҳам бир вақт ажратсангиз.

– Бўш вақт қолибдими? – дедилар Умар, – энди тиним йўқ. Тиним-фарозат фақат Аллоҳ ҳузурида бўлади.

«Табакоти Ибн Саъд», 5-жузъ, 397-бет.

* **Бир гофил Аллоҳ учун тинимсиз ҳаракат қиладиган обиддан сўради:**

– Қачонгача ўзингни қийнайсан?

Во ажабким, умидсизлар менга дерлар:
Не ҳожатдир тўкишинга бунча терлар?!
Етиб бўлмас чўққи сари уриндинг кўп,
Қаттиқ ерга дон сепарсан, унмас бир чўп!
Дедим: менга ноумидлик бегонадир,
Уруғ мендан, ундирувчи Ягонадир!

19. Яхшилар даврасидан ажралиб қолмоқ

Солиҳ амаллар билан машғул бўлган кишилардан узоқда қолган одам ҳавои нафс ва шайтон қуршовида қолади. Якка ўзи шайтонга қарши курашишига тўғри келади. Ҳавои нафси аммора ва шайтон биргалашиб бу инсонни енгиб қўядилар. Росулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг мана бу сўзлари ҳам бежиз эмас:

"Бўри ҳам подадан ажралиб қолган жониворни ейди".

Салафи солиҳлар ҳақиқий биродарлар суҳбатини Аллоҳ фарз этган намоз каби қадрлашган.

* Муҳаммад ибн Восеъ айтади:

– *Мен учун дунёда жамоат намози ва дўстлар дийдоридан ўзга суюклироқ нарса қолмади.* “Зухд” китоби, 440-бет.

* Ҳасан Басрий айтадилар:

– *Ҳаётда фақат уч нарса қолди: унинг суҳбатидан сенга фақат яхшилик етадиган, йўлдан адашсанг тўғрилаб қўядиган биродаринг. У сабабли бировга оғирлигинг тушмайдиган кунлик ризқинг. Намознинг хатоларини ёпиб, ажрини вожиб қиладиган жамоат намози.* «Бағдод тарихи», 6-жузъ, 99-бет.

* Ҳасан Басрий мўминни таърифлаб шундай дейдилар:

– *У ойнадир. Агар биродарида номақбул нарсани кўрса, уни ўнглаб, ҳаққа йўллаб қўяди. Ҳам ошкор, ҳам яширин тарзда уни ҳимоя қилади.*

Кўзинг-да қуёшу ойни кўрурсан,

Кўзинг кўрмоқ бўлсанг, ойна сўрурсан.

* Умар ибн Абдул Азиз айтадилар:

– *Ким биродарининг дини хусусида унга панд-насиҳат қилса ва дунёсининг ҳам ўнглинишига эътибор берса, дарҳақиқат, биродарлик ҳаққини адо қилибди.*

* Имом Шофъий айтадилар:

– *Насиҳатимни қабул қилган кишига хурматим ошди ва уни дўст, деб билдим. Панд-насиҳатимни рад қилган кимсадан кўнглим совиб, ўзимни четга тортдим.*

Аллоҳ таоло йўлдан адашган кимсаларни таърифлар экан, уларнинг панд-насиҳат қилувчиларни хуш кўрмасликларини айтади:

﴿...وَلَيْكِن لَّا تُحِبُّونَ النَّصِيحَةَ﴾

«...Лекин сизлар холис насиҳат қилувчиларни яхши севмайсиз».

”Аъроф” сураси, 79-оятдан.

20. Даъват йўлларининг барчаси тўсиб қўйилган, деган нотўғри фикрлаш оқибатида қўл қовуштириб ўтирмақ ва янги услублар ҳақида ўйлаб кўрмаслик

Ожиз махлуқлар – уларнинг ким бўлишидан қатъи назар, барча-барча даъват йўлларини, яхшилик эшикларини ёпиб қўйишга кодир, деган тушунча фақат Аллоҳ таоло хусусида ёмон гумонга борувчи кимсаларнинг хаёлига келиши мумкин холос.

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾

"Улар Аллоҳнинг нурини оғизлари билан ўчирмоқчи бўлурлар. Аллоҳ эса, гарчи кофирлар истамасалар-да, Ўз нурини тўла ёйгувчидир".

"Саф" сураси, 8-оят.

* Ибн Қоййим ёзадилар:

– *Кофирлар Ислом аҳли устидан тўла-тўқис ҳукмронлик қилиб туради, деган тушунчага келган киши Аллоҳ хусусида ёмон гумонга борган бўлади.*

* Ибн Жавзий айтадилар:

– *Шундай зотлар борки, уйғонганларидан бери кўзлари уйқу кўрмайди, йўлга тушганларидан бери тўхтамайдилар. Улар ҳамиша олга интиладилар. Ҳар сафар бир мақом юқорига кўтарилсалар, қуйидаги нуқсонларини кўриб, Аллоҳга истиғфор айтадилар!*

«Сайдул-хотир», 355-бет.

Ҳорун Барбарий ривоят қилади:

– *Умар ибн Абдулазиз Маймун ибн Меҳронни Арабистон жазирасига хирож ва қозилик учун масъул этиб тайинлаганида*

у халифага мактуб ёзди: "Мен кучдан қолган бир чол бўлсам, сиз эса мени одамларга қози қилиб қўйдингиз!".

Умар ибн Абдул Азиз унга шундай жавоб ёзди:

– Мен сизга оғир нарсани юклаб қўйганим йўқ. Покиза нарсалардан хироже йигинг. Билган масалангизга қозилик қилинг. Чалкаш масалалар дуч келса, менга жўнатинг. Агар одамлар ўзларига оғир келган ишни ташлаб кетаверганларида, дин ҳам, дунё ҳам барбод бўлган бўларди.

«Буюк инсонлар ҳаёти», 5-жузъ, 74-бет.

Баъзи инсоннинг зеҳнига даъватнинг айрим услубларигина ўрнашиб қолган бўлади. У даъват фақат маърузалар ўқиш, дарс бериш, китоб ва кассеталар тарқатишдан иборат, деб ўйлайди. Бундан бошқа йўллар ҳақида ўйлаб кўрмайди. Хулқда чиройли намуна бўлиш, яхши сўзларни гапириш, амри маъруф, наҳи мункар қилиш, силаи раҳми риоя қилиш, одамларга юмшоқ муомала қилиш ва ҳоказо оддий, аммо савобли ишларни эсидан чиқаради.

21. Мамлакатлар, шаҳарлар ўртасида кўчиб юриш ва ўзига нотаниш бўлган шароитга тушиб, довдираб қолиш

Баъзи инсон ана шундай вазиятга дуч келиб қолса, янги жойга тезда мослашиб ўша ернинг шароитига мувофиқ келадиган режа тузиб ололмайди, ақлини керакли ўринларда ишлатмайди. Биринчи куниданоқ ўзи танимаган, билмаган шароитга тўкнаш келади ва умидсизликка тушиб, амалдан тўхтаб қолади. Бу шу инсоннинг янги жойдаги қонун-қоидаларни, урф-одатларни, у ердаги одамларнинг расм-русумларини ва бошқа хусусиятларини ўрганишда сусткашлик қилганидан келиб чиқади.

Баъзи одам бўлса, маълум бир шаҳарга ёпишиб қолади. Менга ўша ер афзал, деган ҳужжат билан доим ўша ерга интилиб туради, ўша ерда яшашга ҳаракат қилади. Вақтинча турган ерини эса у каби одамлар учун лойиқ келмайди, деб ҳисоблайди. Ўйламайдики, у ахир даъватчи ва Ислом хизматчисидир. Баъзи ҳолатларда у даъват ишларини бемалол олиб бораётган шаҳар бошқаларга қараганда афзал бўлса-да, бироқ бу мусулмон учун ундан бошқа шаҳарга бориб ишлаш зарурроқ ва авлороқ бўлиши мумкин.

* Абу Ҳурайра розияллоҳу анху айтадилар:

– Аллоҳ йўлида бир кеча жангга шай турмоқ мен учун "Қадр"

кечасида Хажарул асвад ёнида турмоқдан яхшироқдир.

* Ибн Таймийя ёзадилар:

– *Бинобарин, инсон қаерда Аллоҳ ва Росулига итоатлироқ бўлса, унинг учун ўша ер афзал бўлади. Бу эса вазиятга қараб ўзгариб туради. Ҳеч қандай макон инсон учун ҳаммиша афзал макон бўлиб қолмайди. Инсон қаердаки тақво, тоат-ибодат ва хушув-хузуьда зиёда бўлса, ўша жой унинг учун энг афзал макондир.*

* *Абу Дардо розияллоху анху Салмон Форсий розияллоху анхуга "Муқаддас ерга келмайсизми?!", – деб мактуб йўллаганида биродари Салмон унга ушбу жавобни йўллаган эди:*

– *Ҳеч бир жой инсонни муқаддас қила олмайди. Кишининг амали уни азизу муқаддас қилур!*

Росулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам Салмон розияллоху анху билан Абу Дардо розияллоху анхуни ака-ука тутинтирган эдилар. Салмон розияллоху анху биродари Абу Дардо розияллоху анхудан фақиҳроқ эди.

«Фатволар тўплами», 18-жуз, 283-бет.

22. Айрим муслмонлар бировга бўйсунитишни хоҳламайдилар

Баъзи кишилар раҳбарлик ва устунликни яхши кўрадилар. Улар модомики, ўзлари раҳбарлик мақомида ўтирмас эканлар, даъват ишларига ҳам аралашмайдилар. Ўзидан бошқага тобеъ бўлишни оғир оладилар. Бу кибр ва ўзини катта тутишдан келиб чиқади. Улар фалончининг даражаси пистончидан паст экан, деган гапни эшитишдан кўра ҳаракатни тўхтатиб кўя қолишни афзал биладилар.

* Росулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам дедилар:

"Бир пода кўй ичига кўйиб юборилган икки оч бўрининг шу подага етказадиган зиёндан кўра мол-дунё ва шарафга ўч бўлишининг киши динига келтирадиган зарари каттароқдир".

“Муснади Аҳмад”, 15224-ҳадис, «Сунани Термизий», 2298-ҳадис.

* Фузайл ибн Йёз айтадилар:

– *Раҳбарликни хуш кўрган киши бошқалардан ўзи ажралиб туриши учун ўзгаларнинг айб-камчиликлари фош бўлишидан қувонади. Ҳузурида бошқа бировни мақтаб тилга олинишини истамайди. Бунчалик риёсатга ошиқ бўлган кимсадан яхшилик кутмасанг ҳам бўлаверади!*

Муҳаммад Рошид, «ал-авоик», 88-бет.

* Убайдуллоҳ ибн Ҳасан суннатга хилоф эътиқодидан қайтгач, у кишига:

– *Сиз энди илгари эгаллаган юқори мақомингизда бўлолмайсиз! – дейишди.*

– *Ботил ишда бош бўлгунча, ҳақ ишда дум бўлганим яхшироқ!*
– *деб жавоб берди у.*

23. Дунёвий ташвишларга кўмилиш

Уй қуриш, катта-катта ишларга қўл уриш каби кишининг йиллаб вақтини оладиган дунёвий ташвишлар инсоннинг бутун хаёлини, вақтини банд этиб, уни даъват ишидан, охират ғамини ейишдан чалғитиб қўяди. Ундай одамнинг ҳиссиётлари ҳам сўниб қолади, даъват билан ҳамнафаслиги қолмайди, кўпгина услублар ва фикрларни унутади. Ишлар, вазиятлар эса тўхтамасдан янгилиниб туради. Бир маҳал қараса, бу киши анча орқада қолиб кетган бўлади. Шундан кейин сояда, нурдан узокрокда ёлғизликда яшашни афзал кўриб қолади.

* Аслам Абу Имрон ривоят қилади:

– *Биз Рум ерларида газотда эдик. Румликларнинг катта кўшини сафга тизилишди. Биз ҳам ўшанча ёхуд ундан-да кўпроқ кўшин билан қарши чиқдик. Мисрликларга Уқба ибн Омир, бутун лашкарга эса Фузола ибн Убайд амирлик қиларди. Шу пайт мусулмонлар орасидан бир киши ажралиб чиқиб румликларга ташланди ва уларнинг сафлари орасига кириб кетди. Одамлар қичқириб юборишди:*

– *Субҳоналлоҳ! – дейишди улар, – ўзини ўзи ҳалокатга ташлади-я! Аллоҳ «ўзингизни ўзингиз ҳалокатга ташламангиз», – деган.*

Абу Айюб Ансорий гап бошлади:

– *Эй одамлар! Сизлар бу оятни ҳали шунақа таъвил қиласизларми? Ушбу оят биз – ансорлар жамоаси хусусида нозил бўлган. Аллоҳ таоло Исломни азиз қилиб, унинг ёрдамчилари кўнайгач, биз Росулulloҳ соллалoҳу алайҳи васалламга билдирмасдан ўзаро шундай гап қилдик:*

– *Мол-давлатимиз йўқ бўлиб кетди. Мана Аллоҳ таоло Исломни азиз этди, унинг ёрдамчилари кўнайди. Энди биз ҳам мол-давлат билан машғул бўлсак, зое бўлган молларимизни*

ўнглаб олардик.

Ана шунда Аллоҳ таоло бизнинг фикримизни рад этиб, Росулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламга:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

"Аллоҳ йўлида инфоқ-эхсон қилингиз ва ўзингизни ўзингиз ҳалокатга ташламангиз!", ("Бақара" сураси, 185) оятини нозил қилди. Ҳалокат – бу мол-мулк билан ўралашиб қолиб жиҳодни тарк қилишимиз экан.

Абу Аюб Ансорий Аллоҳ йўлида астойдил жиҳод қилиб ўтди. У Рум ерларига дафн этилди.

Имом Термизий, 2898-ҳадис.

24. Ўткинчи вазиятлар, қийинчиликлар сабабли диний ҳаракатдан тўхтаб қолиш

Баъзилар юртга келган ғаму ғурбатлар тарқашини кутиб туришни афзал билади. Ҳали ҳеч ким ялқовлик, уйку ёки ҳаракатсизлик билан бошига тўпланган ғам булутларини тарқатиб юбора олган эмаслигини эсдан чиқаради. Ислоннинг аввалида бўлган ғурбат қандай қилиб даф этилган эди? Абу Бакр, Умар ва бошқа саҳобалар ғурбат даф бўлишини кутиб ўтирганмидилар ёки куч ва ғайрат билан оёққа туриб ғам-кулфатларни аритганмидилар?!

* Шайхул Ислому Ибн Таймийя ёзадилар:

– Кўпчилик бир мункарни кўрса ёхуд Исломиё ҳолатларнинг ўзгариб кетганига гувоҳ бўлса, заифлашиб, титраб-қалтираб қолади. Бамисоли бошига мусибатлар ёгилгандай уввос тортади. Аслида бундай хатти-ҳаракат динда қайтарилган. Мўмин сабр-тоқатга, таваккулга ва динда собит туришга буюрилган. У Аллоҳ таоло тақводор бандалар билан биргалиги ва оқибат тақво эгалариники бўлишига иймон келтирсин. Унинг бошига ёгилаётган мусибатларга ўзининг гуноҳлари сабаб. Бас, сабр қилсин. Аллоҳнинг ваъдаси ростдир. Гуноҳларига истиғфор айтсин. Эртаю кеч Аллоҳ таолони поклаб ҳамду тасбеҳлар ўқисин.

Дин зариб бўлиб бошланди, аста-секин кучайиб азиз бўлди. Ҳудди шундай Ислому баъзи пайтларда ва айрим жойларда заифлашиши мумкин, лекин бир оз вақт ўтгач у аста-секин албатта яна кучга киради. Масалан, Умар ибн Абдулазиз

халифа бўлганларида кўпчилик Исломдан анча беғоналашиб қолганди. Ҳатто мусулмонлар орасида ароқнинг ҳаромлигини билмайдиган одамлар бор эди. Бироқ оз вақт ичида Аллоҳ таоло Умар ибн Абдулазиз орқали Исломнинг ғариб бўлиб қолган жиҳатларини яна азиз этди.

«Фатволар тўплами», 18-жузъ, 295-297-бетлар.

Кулфатлар йўқолишини кутиб ўтирган биродар билмайдик, бу тўхташ билан у қуйига қараб кетади ва иймони заифлашиб бораверади. *«Банда доимо кетаётган бўлади. У ҳеч қачон тўхтаб турган бўлмайди. У ё юқорига ёки қуйига ё олдинга ёки орқага қараб кетади»*, деб ёзадилар Ибн Қоййим раҳимаҳуллоҳ.

На табиатда ва на шариатда мутлақо тўхтаб қолиш, деган тушунча йўқ. Биз чиққан карвон жаннат ёки дўзах сари шитоб билан яқинлашиб бормоқда. Охират йўлида кимдир тез, кимдир секин ва яна кимдир кеч қолиб одим ташляпти. Бу йўлда юрмасдан ўтириб олган бирон тирик жон йўқ.

Дунёга келдикми, ҳаракат қилишга мажбурмиз. Дунёдаги ҳамма йўллар ё жаннат ва ё дўзахга олиб боради. Гуноҳ-маъсиятлар билан ўралашиб қолган кимса, албатта, солиҳ амалларга кеч қолади...

25. Мансаб-мартабани қизғаниш

Баъзи бировлар эгаллаб турган курсилари ва обрў-эътиборларидан ажралиб қолишдан қўрқиб, хайрли амаллардан ўзларини четга тортадилар. Улар шайтон васвасасига учиб бутун диққат-эътиборларини фақат мансаб-мартабаларини мустаҳкамлашга йўналтиришади. Шайтон бу ҳаракатларини унга жуда тўғри тадбир, деб кўрсатади.

* Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар:

«Ҳақни кўрсангиз ёки унинг гувоҳи бўлсангиз, одамлардан кўрқиниш, деган нарса сизларни тўғри сўзни айтишдан тўсмасин. Зеро, ҳақни айтишингиз ёки катта бир хатони эслатишингиз на ажални яқинлаштиради ва на ризқни узоқлаштира олади!»

«Муснади Аҳмад», 11048-ҳадис.

26. Фитналар пайтида шайтон васвасасига дучор бўлиш

Яна кимдир қийинчилик пайтида ўз-ўзини ҳисоб-китоб қила бошлайди. Бироқ у ўз камчиликларини тузатиш, амалларидаги

заиф нуқталарни ислоҳ қилиш, хушёрлиги ва ҳаракатчанлигини ошириш учун эмас, балки ҳеч бир далил-ҳужжатсиз ўзининг аҳволидан ўзини қаноатлантириш учун шу ишни қилади. Фитналарни кўравериб кўзлари пишиб кетган Ҳузайфа розияллоху анху шундан кўрқар эдилар.

** Абу Масъуд Ансорий розияллоху анху Ҳузайфа розияллоху анхуга дедилар:*

– Менга панд-насиҳат қилинг!

– Ҳақиқий залолат – доим ёмон, деб билган ишингизни охири яхши деб, яхши деб билган ишингизни эса ёмон, деб айтмогингиздир! Динда турланишдан эҳтиёт бўлинг! Зеро, Аллоҳнинг дини битта! «Ал-иноба», 1-жузъ, 189-190-бетлар.

Адий ибн Ҳотам розияллоху анху айтадилар:

– Токи кеча яхши, деб билган ишингизни бугун ёмон, ёмонини эса яхши, деб турланмас экансиз ва модомики олимларингиз орангизда бемалол кўрқмасдан гапирар эканлар, хайр-яхшиликдан махрум бўлмайсизлар.

«Ал-иноба», 1-жузъ, 190-191-бетлар.

** Иброҳим Нахаъий айтадилар:*

– Одамлар динда турланишни Аллоҳ хусусида шак-шубҳага боришдан, деб биладилар.

Имом Молик айтадилар:

– Динда турланиш бедаво дарддир.

27. "Дин йўлида кўп ҳаракат қилиб чарчадим?!"

Яна кимгадир кулоқ солсанг, гўёки дин йўлида жонини Жабборга бериб ҳаракат қилган, охири чарчаб ҳолдан тойган бўлиб чиқади. Бироқ у неча ўн йил қийинчилик тортган экан, буни билмаймиз. Бу инсон салафи солиҳлар ҳаётига бир назар ташласа бўларди.

Нух алайҳис-салом ўз қавмини 950 йил даъват қилдилар. Мушрикларнинг барча озор–азиятларига, масхара-хўрлашларига сабр билан жавоб бердилар.

** Ибн Қоййим ёзадилар:*

– Аллоҳ таоло ҳузурда ва охирада мартабаси ортишини истаган кишилар ҳам, шунингдек ҳар қандай илм, ҳунар, саноат ёки риёсат талабгорлари ҳам ўз соҳалари ва мақсадлари йўлида бошқаларга ўрناق бўлмоқ учун қуйидаги сифатларни ўзларида

жамламоқлари лозим:

- *Жасурлик;*
- *Ваҳима-гумонларга берилмаслик;*
- *Хаёлпараст бўлмаслик;*
- *Ўз ишига астойдил берилиш ва бошқа нарсаларга чалғиб қолмаслик;*
- *Ўзи интилаётган нарсасининг ошиғи бўлиш;*
- *Мақсадга олиб борувчи воситалардан бохабар бўлмоқ;*
- *Мақсаддан буриб юборувчи йўлларни ҳам таниб олмоқ;*
- *Ғайратли ва сабр-тоқатли бўлмоқ;*
- *Маломатчининг маломати ва бировларнинг гап-сўзларидан таъсирланмаслик;*
- *Доимий фикр юритадиган, оғир-вазмин бўлиш;*
- *Мақтов лаззатлари ва мазаммат азоблари таъсирига тушиб қолмаслик;*
- *Ўзига керакли воситаларни ўзи топа билиш;*
- *Қутилмаган фавқуллодда вазиятларда саросимага тушиб қолмаслик;*
- *Шиори сабр, ороми эса қийинчиликлар бўлиши.*

«Ал-фавоид», 19-бет.

* Ибн Мункадир айтади:

– Нафсимни ўнглагунча қирқ йил заҳмат чекдим.

* Шайхул Ислому Собит Банноний айтадилар:

– Ўзимни намозга ўргатгунимча йигирма йил қийналдим, кейин эса йигирма йил намоздан роҳат олдим.

* Мансур ибн Иброҳим айтади:

– Бир киши Рабиъ ибн Хусайм ҳақида: "Мен йигирма йил давомида ундан фақат хайрли гап эшитдим", деб айтди.

* Имом Молик айтадилар:

– Бизнинг давримизда Зайд ибн Собитдан сўнг халқнинг раҳнамоси Абдуллох ибн Умар эди. У киши олтмиш йил давомида одамларга фатво бериб турди.

* Рабиъ ибн Язид айтади:

– Қирқ йилдан буён, бетоб ёки мусофир бўлган пайтларимни ҳисобга олмаганда, муаззин пешин намозига азон айтганида мен масжидда ўтирган бўламан.

* Улуғ муҳаддис Бишр ибн Ҳасан Басра масжидида эллик йил

мобайнида биринчи сафда туриб намоз ўқигани боис "Саффий", деб номланган.

* Касир ибн Убайд Химс аҳлига роппа-роса олтмиш йил имомлик қилганига қарамасдан, бирон марта намозда саҳв қилмаганлиги сабабини сўрашганида у:

– Ҳар гал масжид эшигидан кириб келганимда қалбимда Аллоҳдан ўзга ҳеч нарса бўлмасди! – деб жавоб берди.

* Ибн Қоййим айтадилар:

– *Эй субутсиз инсон! Сен қаерда-ю, бу улуг ЙЎЛ қайда? Бу йўлда Одам алайҳис-салом қанча захматлар чекди, Нуҳ алайҳис-салом мана шу йўлни, деб қанча кўз ёши тўқди, Иброҳим халилуллоҳ оловга улоқтирилди, Исмоил алайҳис-салом жонини қурбон қилишга тайёр бўлиб пичоққа бўйин тутди, Юсуф алайҳис-салом арзимас баҳога қул қилиб сотилди ва неча йиллар зиндонда ётди, бу йўлда Закариё алайҳис-салом арраланиб ўлдирилди, покиза зот Яҳё алайҳис-салом сўйилди, Айюб алайҳис-салом қанча ранж-алам чекди, Ёқуб алайҳис-салом зиёда кўз ёш оқизди, шу йўлни ийсор этгани боис Ийсо алайҳис-салом уй-жой нималигини билмай тоғу биёбонларда яшади, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам фақирлик ва бошқа турли азиятларни бошидан кечирди! Сен эса фақат ўйин-кулгидан бошқани билмайсан!?*
«Ал-фавоид», 56-бет.

28. «Алҳамдулиллаҳ, мен ҳам яхши одамлар қаторидаман. Гуноҳ қилаётганим йўқ, динимга амал қилиб юрибман, ҳамма одам даъватчи бўлавермайди-ку!»

Ибн Қоййим бу ҳақда айтадилар:

– *Дин очиқ-ойдин ҳаром ишлардан тийилишининг ўзигина эмас. Дин ҳар бир мўмин Аллоҳ таолога маҳбуб амалларни адо этиш билан барпо бўлади. Кўпчилик мусулмонлар одатда ҳамма қиладиган амаллар билан кифояланадилар, холос. Жиҳод, амри маъруф, наҳи мункар, Аллоҳга, Унинг Росулига ва мўминларга хизмат қилиш, Аллоҳга, Пайгамбарга, Исломга ва Қуръонга нусрат-ёрдам бериш, деган вожиботларни эса бажариш бир ёқда турсин, хаёлларига ҳам келтирмайдилар. Ҳақиқатда эса кимда-ким ушбу вожиботларни тарк этса, ҳатто бутун дунёдан воз кечиб зоҳид бўлган такдирда ҳам, дини заиф ва*

Аллоҳга суюқсиз кимсалар қаторидан жой олади.

Аллоҳ таоло учун куйиб-ёнмайдиган, ҳаром ишларни кўрганда габаблари қайнамайдиган ва дин нусрати учун ўзини фидо этмайдиган бундай зоҳидлардан гуноҳи кабира эгалари Аллоҳ наздида яхшироқ аҳволда бўлса ажабмас.

«Уддатус-собирийн», 56-бет.

Аллоҳ таоло айтади:

عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا أَهْتَدَيْتُمْ

«...Ўзларингизга эътибор беринглар, агар ўзларингиз ҳидоят топсангизлар, залолатга кетганлар сизларга зарар етказа олмайди...».

“Моида” сураси, 105-оятдан.

* Ибн Таймийя ёзадилар:

– Ҳидоят қачонки Аллоҳга итоат қилинса, амру маъруф, наҳи мункар ва бошқа қатор ибодатлардан иборат вожиботлар амалга оширилса, шундагина мукамал бўлади. Бу оятда бир қанча муҳим нуқталар бор.

Биринчи. Мўмин одам кофирлар ва мунофиқлардан кўрқмаслиги керак. Агар унинг ўзи ҳидоят топган бўлса, улар унга ҳеч қачон зарар етказа олмайдилар.

Иккинчи. Улардан хафа бўлмаслиги, уларнинг қилмишларидан жазавага тушмаслиги керак. Чунки уларнинг гуноҳлари бу мўминга, агар ҳидоятда бўлса, ҳеч зарари йўқдир. Зарари тегмайдиган нарсага хафа бўлиш эса – беҳуда иш. Мана шу икки маъно Аллоҳ таолонинг:

وَأَصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۗ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا

يَمْكُرُونَ ﴿١٧﴾

«Сабр қилинг, сабрингиз фақат Аллоҳ мадади биландир. Уларнинг ишларидан хафа бўлманг, улар қилаётган макр-ҳийлалардан ҳам юрагингиз сиқилмасин», («Наҳл» сураси, 127-оят) сўзларида ҳам ифодаланган.

Учинчи. Мўмин одам улар томонга мойил бўлиб қолмаслиги, уларга берилган ҳукмронлик, мол ва айш-ишратларга маҳлиё бўлмаслиги лозим.

Тўртинчи. Маъсият аҳлига нисбатан муомалада шариат

белгилаган меъёрдан ташқари чиқиб, зулм қилишга ўтиб кетиш керак эмас. Уларни ёмон кўриш, қоралаш, ёмонликдан қайтариш ёки улардан алоқани узиш ё эса уларга жазо беришда ҳаддан ошмаслик даркор. Кимки бунга амал қилмайдиган бўлса, унга «ўзингни билгин, агар сен ўзинг тўғри йўлда бўлсанг, адашган одамнинг сенга ҳеч бир зарари йўқдир», деб айтилади. Чунки кўпинча амри маъруф, наҳи мункар қилувчилар ё илмсизлик билан ё эса зулм билан Аллоҳнинг чегараларини бузадилар. Хоҳ кофиру мунофиқлар, хоҳ фосиқу осийлар бўлсин, кимни даъват қилинаётган бўлишидан қатъи назар, бу масалага жиддий диққат-эътибор билан қаралиши вожибдир...

Бешинчи. Амри маъруф ва наҳи мункар шариатга мувофиқ равишда илм, мулойимлик, сабр, яхши ният ва ўрта йўлни тутган ҳолда олиб борилиши керак. Чунки бу ишлар Аллоҳнинг «ўзларингизни билинглар», деган сўзи ва «агар ўзинглар тўғри йўлда бўлсанглар», деган кўрсатмаларидан келиб чиқади. Бу ишларнинг муқобилида бошқа бир тоифа кишиларнинг камчилиги ҳам бор. Улар буюрилган ҳақ ишларни бажармай ташлаб қўядилар. Ёки аниқроғи, бу нарсаларнинг ҳаммасига тегишли бўлган ишга, яъни, амри маъруф, наҳи мункарга аҳамият бермайдилар. Бу ўринда баъзи салафларнинг мана бу сўзлари ниҳоятда тўғри айтилгандир: “Аллоҳ қандай бир ишни буюрган бўлмасин, бунга шайтон икки хил йўл билан тўсқинлик қилади. Қайсиниси билан галаба қозониш унинг учун муҳим эмас. У икки йўлдан бири – динда ҳаддан ошиш, иккинчиси – буйруқларни ташлаб қўйиш”.

«Фатволар тўплами», 14-жузъ, 480-483-бетлар.

29. Ҳамма диққат-эътиборни, даъватни жамиятнинг фақат муайян бир қатламига қаратиш

Бундай йўл тутган инсон жамият ичидан алоҳида бир тоифани танлаб олиб даъват қилинса, қолган ишлар ўз-ўзидан битиб кетади, деб ўйлайди. Шу фикрга асосланган ҳолда фақат ўшалар билан ҳамкорликда иш олиб боради ва муваффақиятсизликка дучор бўлади. Кейин тушқунлик ва умидсизликка тушиб қолади. Динимиз фақат бир гуруҳ одамлар ёки маълум бир табақа учун хослаб қўйилмагани ҳақида ўйлаб кўрмайди.

Қайси бир даъват ҳаракати агар ўз ишида жамиятнинг биронта табақасини эътиборсиз қолдирар экан, у ноқисдир ва оқибати албатта натижасиздир. Исломот даъвати жамиятнинг ҳамма табақаларини ўз ичига қамраб олиши, мавжуд барча кучларни ҳаракатга келтириши билан танилгандир. Жамиятда эътибордан четда қолдириладиган, четга суриб қўйиладиган ёки аксинча, унга суяниб қолинадиган биронта унсур йўқ. Диннинг мукамаллиги ва бутун оламнинг дини эканлигининг аломати шуки, у ҳаммага баробар хитоб қилади ва умматнинг ҳар бир вакили зиммасига ўзига яраша вазифа юклайди. Бу ерда ташқи кўриниш, ҳайбат ва шаклнинг аҳамияти йўқ.

* Ҳориса ибн Ваҳб айтдилар: Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан шундай деяётганларини эшитдим:

«Сизларга жаннат аҳли ҳақида хабар берайми? У ҳар бир заиф, эътиборсиз аммо агар Аллоҳга қасам ичадиган бўлса, Аллоҳ унинг қасамини оқлайдиган одамдир. Сизларга дўзах аҳли ҳақида хабар берайми? У ҳар бир қўпол, кеккайган, мутакаббир кимсадир».

“Саҳиҳ Бухорий”, 4537-ҳадис, “Саҳиҳ Муслим”, 5092--ҳадис.

* Шотибий айтдилар:

Фарзи кифоя, баъзи одамлардан соқит бўлиш эҳтимоли билан ҳамманинг устидаги вожибдир. Чунки бу фарз омма манфаати учун амалга оширилади. Шунинг учун бу каби фарзларни бажо қилиш вазифаси умумий равишда ҳаммадан талаб қилинади. Улардан баъзи кишилар шу ишга бевосита қодир бўладилар. Ана ўша лаёқатли одамлардан бу ишни бажариш тўғридан-тўғри талаб қилинади. Бошқалар эса шу фарзни бажаришига ўзлари қодир бўлмасалар-да, қодир бўлган кишиларни топиб, шу ишга йўллашга қодирдирлар. Шу ишга қодир бўлмаган кишидан талаб қилинадиган нарса қодир бўлган инсонни оёққа тургазиб, ўша ишни мажбуран бўлса ҳам қилдиришидир. Демак, қодирдан ўша фарзни бажариш талаб қилинади, қодир эмас инсондан эса қодир кишини олдинга ўтказиш, шу ишга сафабар қилиш талаб қилинади. Чунки қодирнинг бу фарзни бажаришига фақат уни оёққа тургазиш билангина эришилади. Бу вожибни амалга ошириш учун мавжуд бўлиши зарур бўлган воситани вуҷудга келтириш ҳам вожибдир, деган қоидага биноандир.

«Ал-мувофақот», 1-жузъ, 178-179-бетлар.

30. Фасод – бузғунчиликнинг кўплиги ва ёмонликнинг авж олганини кўриб, одамлардан узоқ бўлиш, узлатга чекинишни афзал билиш

Халқдан ўзини четга олиш, машаққатларни тарк этиш қандай ҳам осон иш-а! Бизга кўфалик буюк тобеъин, ажойиб фақиҳ, Омир аш-Шаъбий шундай ҳикоя қиладилар:

Бир гуруҳ одамлар Кўфадан ташқарига чиқдилар-да, яқин орадаги бир жойга тушиб ибодат қила бошладилар. Бу хабар Абдуллоҳ ибн Масъуднинг қулоқларига етди. Шундан кейин у киши бу одамларнинг олдидарига келдилар. Буни кўриб улар ниҳоятда хурсанд бўлиб кетишди. Абдуллоҳ уларга дедилар:

– Сизларни бундай иш қилишга нима мажбур этди?

– Биз оломоннинг гала-зовуридан хотиржамроқ ибодат қилишни хоҳлаймиз, – дейишди улар. Абдуллоҳ дедилар:

– Агар ҳамма сизларга ўхшаб мана шунақа иш қиладиган бўлса, душманга қарши ким курашади? Сизлар орқангизга қайтмагунингизча мен мана шу турган еримда туравераман!

** Ибн Жавзий айтадилар:*

«Дарҳақиқат, «зоҳидлар» кўршапалакларга ўхшайдилар. Улар одамлардан узлатга чекиниб, ўзларини ўзлари дафн қилганлар. Бу иш агар яхшиликдан тўсмаса, масалан, жамоатдан, жанозага иштирок этишдан, касални зиёрат қилишдан манъ этмаса яхши ҳолат. Бироқ, бу кўрқоқ одамларнинг ҳолатидир. Жасур кишилар эса ўрганадилар ва ўргатадилар. Бу найгамбарлар алайҳимус саломларнинг мақомларидир».

«Дин – узлат», дедилар, мисоли роҳиб,

«Бўлсанг бас, дуою зикрга соҳиб».

Диннинг бир қисмига келтириб иймон,

Ажабким, бир қисмин кўрурлар ёмон.

Дин асли фарзу нафл, тавба, истиғфор,

Ҳақдан неки бўлса, бунда ўрин бор.

Дин – қудрат, матонат, маърака, майдон!

Даф бўлур ёмонлик, қувидур шайтон!

Дин – Роббинг номила ҳукм юритмоқ.

Ўрнатиб адолат, зулмни қуритмоқ!

Хотима

Аллоҳга ҳамду сано, Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга салоту саломлар бўлсин.

Юқоридагилардан келиб чиқиб умид билдирамизки, шояд ҳаммамиз Аллоҳнинг йўлидаги даъват ва амри маъруф, наҳи мункар ишининг аҳамиятини тушуниб етсак. Турли хил қатлам ва табақалари, барча идора ва ташкилотлари билан бир бутун ҳолда тасаввур қилинадиган жамият ичида Аллоҳ ризолиги учун сабр ва чидам билан иш олиб боришнинг зарурлигини тўлиқ англасак, зора.

Ҳар бир инсон ўз имконияти даражасида ҳаракат қилмоғи лозим. Дин учун қайғуриш, меҳнат қилиш жамиятнинг ҳар бир аъзоси устидаги масъулиятдир. Мусулмонман, деган ҳар қандай одам учун умумий суратда, даъватчи ва толиби илм учун эса хос равишда Ислоҳ хизмати йўлида ҳисса кўшиш, унга даъват қилиш, ўз эътиқодини ҳимоя қилиш вожибдир.

Ҳар бир мусулмон яхши билмоғи керакки, бу дунё ҳаётида у ё яхшилик ва иймон сари юксакликка кўтарилиб боради. Ё эса гуноҳ ва нуқсон томон пастлаб боради. Бир ерда тўхтаб қолиш ёки дам олиш бўлмайди. Ҳар бир киши ўзини ўзи текшириб, ҳисоб-китоб қилсин. Ўзи билмаган ҳолда тубанлик жарига думалаб бораётган бўлмасин.

Эй, аҳли илм ва аҳли даъват биродарлар! Аллоҳдан кўрқайлик! Аллоҳдан кўрқайлик! Ботил аҳли ва фисқ-фасод таркатувчилар сизларга ғолиб келиб қолмасин. Агар сизлар паст келсангизлар ёки ялқовлик қилсангизлар, албатта фисқ аҳли сизлардан устун бўладилар. Ҳатто аҳли оилангиз ва авлодларингизни ҳам мағлуб этадилар.

وَلَا تَهْنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ۗ إِن تَكُونُوا تَأْمُونًا فَإِنَّهُمْ يَأْمُونُ كَمَا تَأْمُونُ ۗ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ

«Бу қавмни қидиришда сусткашлик қилманглар. Агар сизлар азоб тортаётган бўлсангизлар, улар ҳам худди сизлар азоб тортаётгандек азоб тортмоқдалар. Сизлар эса Аллоҳдан улар умид қилмайдиган нарсаларни умид қилаяпсизлар...».

«Нисо» сураси, 104-оятдан.

Демак, қийинчилик ва машаққат тортишда мусулмонлар душманлардан фарқ қилмаганлари ҳолда, иймон жиҳатидан улардан фарқли ўлароқ, Аллоҳдан савоб ва ғалаба умид қиладилар. Шундай экан, мусулмонлар ракиблардан кўра кўпроқ ва қаттиқроқ ҳаракат қилишга лойиқдирлар.

Эй, азиз биродар! Қарагин, яхшиликдан нимани қўлга киритдинг, қайси мусибатларинг эвазига савоб умид қилиб турибсан? Анбиё ва мурсал алайҳимус-саломлар бош бўлган карвонга қўшган ҳиссанг нимадан иборат? Ҳолбуки, улар жаннатга етиб бўлдилар. Сен қандай қилиб улардан ажраб қолишга ва амалларни чала ташлаб, уларнинг йўлларидан бепарволик билан узоклашиб кетишга рози бўласан?

Эй биродар! Аллоҳ сенга яхшиликлар насиб этсин. Аллоҳ йўлига даъват, амри маъруф, наҳи мункар ҳамманинг зиммасидаги вожиб ва ҳар бир инсон учун фарздир. Аллоҳнинг китобидан бир оят ўрганган кишининг устида уни бошқага ўргатиш ҳаққи ётади. Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадисларидан битта ҳадис ўқиган одамга ўша ҳадисни ўзгаларга етказиш вожиб бўлади. Дин бобида бирор бир масалани тушунган инсон уни шу масаладан фойда оладиганларга етказиши лозим.

Бугун даъват йўллари ва воситалари ниҳоятда кўпайган. Сенинг улушинг шулардан қайси бирига тўғри келмоқда? Нима учун кўпчилик масжидлар ўзининг обод қилувчилари камлигидан йиғламоқда? Нима учун у даргоҳларнинг кўпчилиги ваъзу иршодлардан бўшаб қолган? Шаҳару қишлоқлар жаҳолату бесаводликдан шикоят қилмоқда, одамларга яхшилик ўргатувчи муаллимларни кутиб инграмоқда! Аксарият рўзнома ва журналлар Аллоҳ учун ҳужжат қоим қилиб мақолалар ёзадиган қаламкашлардан холи қолаётир!

Аллоҳ таоло йўлига даъват қилиш маълум тоифа одамлар эгаллаб оладиган кичкина бир соҳа эмас. Уни алоҳида, чекланган мавсум ва муносабатларга хослаб ҳам бўлмайди. У бундай тушунчалардан юксак ва буюқдир. Даъват тиловат қилинадиган оят, ривоят қилинадиган ҳадис, ўқитиладиган дарс, ёзиладиган китоб, ўқиладиган маъруза ва таъсирли ваъздир. У нашр этиладиган журнал, тарқатиладиган кассета, холис етказиладиган насиҳат, ёд олинадиган зикр, ҳалолдан топиб, эҳсон қилинадиган мол ҳамда ўргатиладиган фойдали илмдир. У амри маъруф, наҳи

мункар, силаи раҳм, одамларга эзгулик, қўшниларга яхшилик қилиш, фақир мискинларни йўқлашдир.

Демак, шошилинг, шошилинг! Мусобақа, мусобақа!... Яхшилик ва ҳақиқат йўлида беллашув!...

* Абу Ҳурайра розияллоху анху ривоят қиладиларки, Росулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам дедилар:

«Амал қилиб қолишга шошилинглар. Ҳали зулматли тун парчаси каби фитналар бошланади. Шунда инсон мўмин ҳолда тонг оттириб, кофир ҳолда кунни кеч қилади. Ё эса кечқурун мўмин ҳолда бўлиб, кофир ҳолда тонг оттиради. Динини дунё матосига сотади».

Имом Муслим ривояти.

Аллоҳ таолодан Унинг гўзал исмлари, олий сифатлари билан ёлбориб, Ўзининг динига нусрат беришини, бизни шу динга ёрдам берувчилардан қилишини, Ўз калимасини олий қилишини сўрайман. Ундан бу уммат учун тоат аҳлини иззат-икром қиладиган, маъсият аҳлига хорлик келтирадиган, фақат яхшилик тарғиб қилинадиган, ёмонлик дарҳол рад этиладиган покиза муҳит насиб этишини илтижо қиламан. Пайғамбаримиз Муҳаммадга Аллоҳнинг дуою саломлари бўлсин.

